

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของไทย เป็นสถาบันของสังคม ประชาชนชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนาถึงร้อยละ 95 (กรมการศาสนา. 2542 ก : 128) และมีวัดจำนวนมาก กระจายอยู่ทุกพื้นที่ของประเทศ ซึ่งมีความหลากหลายทั้งขนาดพื้นที่ ประเภท ฐาน ระยะเวลาที่ก่อตั้ง รวมถึงการจัดกิจกรรมต่าง ๆ วัดถือเป็นสถาบันหลักที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในการดำเนินงานจัดกิจกรรมของชุมชน เป็นแหล่งศิลปวิทยาการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ ชุมชน ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต (กรมการศาสนา. 2542 ก : 149) นอกจากนั้นวัดยังเป็นสถานที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุที่มีคุณค่าทางจิตใจ คือ พระพุทธรูปและคุณค่าทางศิลปกรรมต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของกุลบุตร กุลธิดา มีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเมืองการปกครอง ตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น จะเห็นได้ว่าวัดเป็นสถานที่ปฏิบัติการกิจแทบทุกอย่างของสังคม ถือได้ว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการแก้ปัญหาและช่วยสังคมไทย ในยุคอดีตได้เป็นอย่างดี วิถีชีวิตของคนไทยจึงมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับวัด ภาพพจน์ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานของวัดในอดีตจึงเป็นที่ชื่นใจน่าเลื่อมใสศรัทธายิ่งนัก “วัด” เป็นสถาบันหลักสถาบันหนึ่งของชาติ ทำหน้าที่ในการสืบทอด

พระพุทธศาสนา คนไทยส่วนใหญ่ได้เคารพนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะแห่งชีวิต นับเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันมาเป็นเวลาช้านาน และการที่ชาติไทยเรามีความมั่นคงดำรงเอกราช มีอธิปไตยเป็นอิสระเสรีอยู่ได้ตราบเท่าทุกวันนี้ ก็ด้วยคนในชาติยึดมั่นอยู่ในสามัคคีธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีอันดีงามซึ่งเป็นปัจจัยในการเสริมสร้างสามัคคีธรรมระหว่างคนในชาติ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. 2545 : เว็บไซต์)

ความเป็นอยู่ของชาวบ้านและวัดในอดีตกล่าวได้ว่าเป็นวิถีชีวิตที่แยกกันไม่ออก เพราะผูกพันกันอย่างใกล้ชิดชาวบ้านก็พึ่งวัดและวัดก็พึ่งชาวบ้าน อาจกล่าวได้ว่า ชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายของชาวบ้านเกี่ยวข้องกับวัดอยู่ตลอดเวลาและพระสงฆ์เองได้บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์แก่สังคมมากมาย จนทำให้วัดวาอารามซึ่งเป็นสถาบันศาสนานั้น

กลายเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของสังคมเป็นแหล่งสร้างสรรค์ สืบต่อ พัฒนา และถ่ายทอด ศิลปะวิทยาการต่าง ๆ เป็นส่วนประกอบที่ขาดไม่ได้ของชุมชน

หลักธรรมคำสอนทางศาสนา จึงมีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาและความมั่นคงของประเทศชาติ การบริหารกิจการพระศาสนานั้น เป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แต่เนื่องจากอาณาจักรและศาสนจักร ต้องดำเนินงานประสานกัน เพื่อความมั่นคงของประเทศ รัฐบาลในฐานะผู้รับสนองพระราชภาระของพระมหากษัตริย์ จึงเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจการทางศาสนา ซึ่งมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (2545 : เว็บบไซต์) ได้กล่าวเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการโดยสรุปว่า นับตั้งแต่พุทธศาสนาแพร่เข้าสู่ประเทศไทย ก็ได้เจริญรุ่งเรืองและมีอิทธิพลคู่กับประวัติศาสตร์ชาติไทยมาโดยตลอด โดยมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านและเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ทั้งของพระสงฆ์และชาวบ้าน แต่ภายหลังการดำเนินงานด้านการศึกษาของวัดได้ลดลงไป

อย่างไรก็ตามในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535 มาตรา 15 ครี และที่แก้ไขได้ กำหนดการดำเนินงานของวัดมีขอบข่ายภารกิจ 6 ด้าน ประกอบด้วยการปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์

ยิ่งกว่านั้นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (2542 : 9) มาตรา 6 ได้กำหนดการดำเนินงานของวัดในเรื่องศาสนาและวัฒนธรรมให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการบูรณาการเข้าไปอยู่ ในวิถีชีวิตของคนไทย เพื่อให้คนไทยเป็นคนดี เก่ง และมีความสุขมากกว่าในอดีตที่ผ่านมา ความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้อย่างหนักแน่นและชัดเจนว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

สถาบันศาสนาจึงมีการดำเนินงานในการหล่อหลอม ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย แต่สภาพสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สถาบันศาสนา ต้องมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานของวัดให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะยังคงสถานะความเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณของมนุษย์เหมือนเช่นในอดีตที่ผ่านมา สมดังเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่เปิดโอกาสให้วัดในพระพุทธศาสนา กลับมาทำหน้าที่หลักในการอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชน และเผยแผ่คำสอนตามหลักพุทธธรรมได้อย่างกว้างขวางหลายรูปแบบยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติใน

มาตรา 18 (3) ที่ได้กำหนดให้สถาบันศาสนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยวัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีหน้าที่และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอีกทั้งในมาตรา 23 กำหนดไว้ว่า การจัดการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา นอกจากนี้มาตรา 12 ยังมุ่งพัฒนา คนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยสถาบันศาสนาทุกแห่งมีสิทธิที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้

ฉะนั้นหากทุกวัดสามารถบริหารจัดการวัดและทำหน้าที่ตามภารกิจดังกล่าวข้างต้น วัดจะสามารถทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีทั้งคุณธรรมและจริยธรรม ควบคู่กันได้

เมื่อพิจารณาหลักในการบริหารดำเนินงานให้วัด สามารถปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมายตามภารกิจของคณะสงฆ์ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติแห่งชาติก็คือ เจ้าอาวาส แต่จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า ในปัจจุบันเงื่อนไขและปัจจัยเปลี่ยนแปลงไปมาก กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สำหรับปัจจัยภายนอก คือ มีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสื่อสารมวลชน ค่านิยม ด้านความเชื่อดั้งเดิมรวมถึงการแทรกแซงของรัฐ นักการเมือง นักธุรกิจ เอกชน ส่วนปัจจัยภายในมีการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมาย คณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน (จรินทร์ ยังสังข์, 2541 : บทคัดย่อ) จึงเป็นที่น่าสนใจว่า เมื่อเงื่อนไขและปัจจัยภายในและภายนอกเปลี่ยนไป วัดโดยเจ้าอาวาสมีการบริหารและการดำเนินงานวัดท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนไปอย่างไร จากรายงานการวิจัยเรื่องการดำเนินงานของพระสงฆ์ในการบริหาร และจัดการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด ศึกษาเฉพาะศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดในจังหวัดหนองคาย ของพระมหาประยงค์ อุปเสน (2539 : บทคัดย่อ) พบว่า มีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานศูนย์ทั้งที่เกี่ยวกับการขาดความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ การละเลยหน้าที่ของเจ้าอาวาส รวมทั้งความไม่มั่นใจในการทำงานเพราะมีปัญหาในเรื่องงบประมาณอุดหนุนของรัฐ

จากการศึกษารายงานการวิจัยพบว่า ยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อวัดประคิษฐ์ธรรมคุณ ในการดำเนินงานจัดการตามภารกิจ 6 ด้านดังกล่าวในพื้นที่เขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ทั้ง ๆ ที่วัดเป็นสถานที่สำคัญวัดหนึ่งในจังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นวัดที่มีพระภิกษุสามเณรมาอาศัยอยู่ประจำมิได้ขาด

โดยมีเจ้าอาวาสทั้งหมดจากอดีตจนถึงปัจจุบันจำนวน 17 รูป นับว่าวัดกับชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยที่วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้มีการพัฒนามาตามลำดับด้วยการร่วมแรงร่วมใจของชุมชน เคยเป็นสถานที่ตั้งกองทัพปราบฮ่อในยุคนั้น และเป็นที่ประดิษฐานองค์หลวงพ่อบุญรอด ปัจจุบันมีเฉพาะหลวงพ่อบุญรอด และหลวงพ่อบุญรอด จำลอง มีพระอุโบสถสมัยโบราณที่ชุมชนยังอนุรักษ์ไว้ มีการสนับสนุนงานประเพณีมาโดยตลอด มีหน่วยงานของรัฐได้ใช้เป็นที่บริการชุมชนหอกลองและชุมชนใกล้เคียง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นส่วนรวมมีชาวบ้านและชาววัดร่วมกันทำตามกำลังที่ทำได้นับว่าเป็นพลังแห่งความสามัคคีและพลังแห่งความสุขที่เกิดขึ้นกับชุมชนมาโดยตลอด เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนชุมชนได้เป็นอย่างดี ที่จะทำให้ภารกิจได้บรรลุวัตถุประสงค์ประกอบกับภูมิหลังของผู้วิจัยก็ได้อยู่ในร่มผ้ากาสาวพัสตร์ ผู้วิจัยมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะทำวิจัยในการดำเนินงานของวัด ผลการศึกษาจะทำให้ได้สารสนเทศ เพื่อการบริหารการดำเนินงานของวัด อันนำไปสู่การแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการดำเนินงาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามภารกิจ 6 ด้าน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2535

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ แตกต่างกันต่อการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
3. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

สมมุติฐานการวิจัย

1. ประชาชนมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย อยู่ในระดับปานกลาง
2. ประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ แตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ หัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกครอบครัวที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไปคนหนึ่งให้เป็นตัวแทนครัวเรือน 1 คนในชุมชนหอก่อง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย จาก 300 ครัวเรือน การวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากประชากรทั้งหมด

2. ตัวแปร

2.1 ตัวแปรต้น จำแนกตามสถานภาพ ของหัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิก ครัวเรือนชาวชุมชนหอก่อง ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ

2.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ระดับความคิดเห็นประชาชนต่อการดำเนินงานของ วัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตามภารกิจ 6 ด้าน คือ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. วัด หมายถึง วัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
2. ประชาชน หมายถึง หัวหน้าครัวเรือนหรือสมาชิกครอบครัวที่มีอายุ 18 ปีขึ้นไป ตามบัญชีรายชื่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งในชุมชนหอก่อง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย
3. การดำเนินงาน หมายถึง ระดับปฏิบัติในการดำเนินงานวัดตามขอบข่ายภารกิจ ของวัด 6 ด้านดังนี้

3.1 ภารกิจด้านการปกครอง หมายถึง พระภิกษุ สามเณรที่อยู่ในวัดให้ปฏิบัติ ตามกฎระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งคณะสงฆ์ การสอดคล้อง ดูแลรักษาความเรียบร้อย ภายในวัด มีการบริหารวัดอย่างเป็นรูปธรรม มีการดำเนินงานเป็นไปตามระเบียบของวัด มีแผนงานการบริหารวัดอย่างเป็นระบบ ประสานงานแต่ละฝ่ายให้ดำเนินงานอย่างราบรื่น บรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานวัด

3.2 ภารกิจด้านการเผยแผ่ศาสนา หมายถึง การประกาศพระพุทธศาสนาให้ ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกวิถีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย มีการสอนวิถี การแสดงพระธรรมเทศนา มีการสอนวิถีการแสดงปาฐกถาภายในวัด มีการจัดกิจกรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการสอนจริยธรรม แนะนำ สั่งสอนประชาชน ให้รู้จัก

รับผิดชอบชั่วชีวิตสิ่งที่ควรทำและควรเว้น มีการจัดอบรมเยาวชนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี มีการแสดงคนเป็นพุทธมามกะในวัดอย่างเหมาะสม มีโครงการเผยแพร่ศาสนธรรมอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ภิกษุสงฆ์สามเณรออกเผยแผ่ธรรมะในสถานที่ต่าง ๆ

3.3 ภารกิจด้านการศาสนศึกษา หมายถึง การดำเนินการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม - บาลีและส่งเสริมการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดอบรมจริยธรรมแก่ศาสนิกชนทั่วไปอย่างต่อเนื่อง จัดมอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณรที่สอบไล่ได้ตามความเหมาะสม จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ดำเนินการส่งเสริมการศึกษาแผนกธรรม-ธรรมศึกษา

3.4 ภารกิจด้านสาธารณูปการ หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่ให้น่าอยู่ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความสวยงามภายในวัด การบูรณปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญอาคารเรียนในเขตพุทธาวาสให้มั่นคงถาวรอยู่เสมอ บูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถ หอธรรมกุฎีในเขตของสงฆ์ให้มั่นคงถาวร การซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างของวัด จัดอาคารสถานที่อย่างเป็นระบบ ประสานงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นให้เข้าร่วมในการพัฒนาวัด

3.5 ภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการสนับสนุนทุนการศึกษาแก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ สนับสนุนทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ บริจาคทุนส่วนตัวของเจ้าอาวาสเพื่อการศึกษาแก่เด็กทั้งในโรงเรียนของรัฐและเอกชน ปรับปรุงซ่อมแซมอาคารสถานที่ที่ใช้ในการเรียนการสอนด้วยทุนส่วนตัวของเจ้าอาวาส สนับสนุนอุปกรณ์การศึกษา แก่สถาบันการศึกษาอื่น ๆ

3.6 ภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการใช้วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล ช่วยเหลือวัดอื่นที่ประสบภัยและขาดแคลนชัชวณญาติโยมบริจาคทรัพย์เพื่อการกุศล ให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จัดพระสงฆ์ไปประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับนิมนต์ เป็นผู้นำในการสร้างสาธารณประโยชน์กับท้องถิ่น รวบรวมสิ่งของตลอดจนเงินทองจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัย อำนวยความสะดวกแก่หน่วยงานราชการและองค์กรต่าง ๆ ที่เข้ามาใช้บริการของวัด ช่วยเหลือทางราชการจัดกิจกรรมในการป้องกันรักษาผู้เสพยาเสพติดให้โทษ ช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารทางราชการให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับทราบ

4. ความคิดเห็น หมายถึง ความเชื่อ การตัดสินใจ ความรู้สึกประทับใจที่ได้มาจากการพิสูจน์ การแสดงออกทางด้านความรู้สึกของประชาชนชุมชนคุ้มหอก่อตั้งต่อการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

5. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หมายถึง บทบัญญัติกฎหมายที่มุ่งตราขึ้นเฉพาะคณะสงฆ์ไทยเท่านั้น มิได้บังคับใช้แก่คณะสงฆ์อื่นและไม่ประสงค์ให้คณะสงฆ์ไทยไปก้าวกำยในการปกครองคณะสงฆ์อื่นด้วย การปกครองคณะสงฆ์อื่นในประเทศไทยจะดำเนินการอย่างไรต้องออกเป็นกฎกระทรวงตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1984/2521, 4977- 9/2533)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

สารสนเทศที่ได้จากการวิจัยสามารถนำมาเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนปรับปรุงการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย